

אף שהוא גר, מפיקנא ממונא אפומיה. כלומר, נאמן הוא עלי כל כך, שאוציא ממון על פיו.

ותמהינן: מפיקנא ממונא סלקא דעתך? והא "על פי שנים עדים" אמר רחמנא! ורב שמואל בר יהודה עד אחד הוא!

אלא כך אמר רב יהודה: מרענא שטרא אפומיה. שאם יאמר לי ששטר זה פרוע הוא, לא אדון עליו לפרעו⁽²⁵⁾.

אמר רבא: גר דן את חבירו, דהיינו גר אחר, קא-א בדיני נפשות⁽²⁶⁾, דבר תורה [מדאורייתא].

שנאמר: "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך". ודיין בכלל מלך הוא, דכתיב: "מלך במשפט יעמיד ארץ", אם דומה דיין למלך, שאין צריך כלום יעמיד ארץ. ודרשינן: עליה,

לי: תא סק לזירזא דקני [בוא עלה לחבילה של קנים]⁽²⁴⁾ לישב שם לאיצטרופי בי המשה.

אמרו לו: למה לי המשה?

אמר להו: כי היכי דליפרסם מילתא [כדי שיתפרסם הדבר].

אמר רב שמואל בר יהודה, כי הוה קאימנא קמיה דרב יהודה, אמר לי: סק תא לזירזא דקני לאיצטרופי בי המשה, לפרסומי מילתא.

אמר ליה רב שמואל בר יהודה, תנינא: כתיב בענין חליצה: "בישראל", ודרשינן: בבית דין ישראל תיעשה החליצה ולא בבית דין של גרים. ואנא [ואני] גר אנא [שרב שמואל נתגייר עם אביו יהודה], ופסול אני לחליצה.

אמר רב יהודה: כגון רב שמואל בר יהודה,

ואיתא בכנה"ג [סי' קס"ט], דנוהגין לחלוץ בחצר בית הכנסת. אמנם הביא שם, שיש מקומות שנהגו לחלוץ בבית היבמה, מפני נשים כבודות שאין דרכן לצאת מפתח ביתן.

25. כך פירש רש"י. ובמס' כתובות כתב, דלא מקרע קרעינן ליה, ולא מגבא גבינן ליה. אבל ר"ת ור"ח מפרשים, דהיינו שלא יוכל בעל השטר לגבות בלא שבועה בגלל דבריו של רב שמואל בר יהודה, ואפילו אם הוא קרוב ללוה או למלוה. עיי"ש.

26. כך כתב רש"י, דהיינו דווקא בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות אף את ישראל הוא דן, כדאיתא במס' סנהדרין [דף ל"ב]. אבל התוס' [לעיל מ"ה ע"ב] כתבו דה"ה לענין ממונות. עיי"ש.

ח"א סי' רכ"ו], מה שאין כן בשלשה, שאם נמצא אחד מהם קרוב או פסול החליצה פסולה. עוד כתב הי"ש, שאותן שנים הנוספים צריכים להיות מובדלים מהשלשה הראשונים, ומושיבין אותם על ספסל מיוחד להיכר, כדי שלא יאמרו שחליצה בחמשה מן הדין.

ובפרקי דר"א [פי"ט] איתא: עדות חליצה בעשרה. ופירשו הראשונים, שצריך לחלוץ בפני עשרה כדי לפרסם הדבר. וכ"כ הרשב"א להלכתא, דלכתחילה צריך עשרה. אבל בספר הישר כתב דאין סומכין על הפרדר"א.

24. בהגהות מרדכי איתא שמצותה של חליצה להיות בגבהה של עיר, במקום מפורסם. והכי איתא בספרי [תצא פיסקא רפ"ט]: מצוה בבית דין שיהא בגבוה שבעיר, שנאמר ועלתה יבמתו. ובשו"ת ר"י מיגש [סי' קי"ז] כתב, דאין זה חיוב, אלא אורחא דמילתא אמר.

כלומר, לדון אותך, את ישראל, הוא דבעינן שיהא הדיין מקרב אחיך. אבל, גר דן את הבירו הגר.

ואם היתה אמו מישראל, ורק אביו נכרי דן אפילו את ישראל.

ולענין חליצה אינו דן עד שיהא גם אביו וגם אמו מישראל. שנאמר: "ונקרא שמו בישראל". משמע שצריך שיהא ישראל מכל צדדין⁽²⁷⁾.

אמר רבה אמר רב כהנא אמר רב: אם יבא אליהו הנביא, ויאמר שחולצין במנעל שומעין לו.

אבל אם יאמר שאין חולצין בסנדל אין שומעין לו, לפי שכבר נהגו העם לחלוץ בסנדל.

ורב יוסף אמר רב כהנא אמר רב: אם יבא אליהו, ויאמר שאין חולצין במנעל שומעין לו.

אבל אם יאמר שאין חולצין בסנדל אין שומעין לו, לפי שכבר נהגו העם לחלוץ בסנדל.

מאי ביניהו?

איכא ביניהו מנעל, אם חולצין בו לכתחלה או לא. שרבה סובר שלכתחילה אין חולצין במנעל. אלא שאם יבא אליהו ויאמר שחולצין במנעל, נשמע לו.

ואילו רב יוסף סובר שלכתחילה חולצין

במנעל. ורק אם יבוא אליהו ויאמר שאין חולצין במנעל, נשמע לו.

ומקשינן: ולמאן דאמר שאפילו לכתחלה חולצין במנעל, והתנן במשנתנו: חליצה במנעל חליצתה כשרה. משמע שדווקא בדיעבד אין, חליצתה כשרה, אבל לכתחלה לא!

ומתריצין: הוא הדין דאפילו לכתחלה חולצין במנעל. ואידי דבעי למיתני בסיפא דמתניתין שבאנפיליא חליצתה פסולה, שבוה אפילו בדיעבד פסולה, תנא נמי רישא לגבי מנעל בלשון דיעבד.

ומנעל, אם חולצין בו לכתחלה פלוגתא דתנאי היא.

דתניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הלכתי לנציבין. מצאתי זקן אחד.

אמרתי לו: כלום אתה בקי ברבי יהודה בן בתירא [כלומר, האם אתה מכירן]?

אמר לי: הן, ועל שולחני הוא תדיר⁽²⁸⁾.

אמר לו רבי יוסי: כלום ראית שחליץ ביבמה?

אמר לי: ראיתי שחליץ הרבה פעמים.

אמר לו רבי יוסי: האם במנעל עשה את החליצה, או בסנדל?

אמר לי אותו זקן: וכי חולצין במנעל?

28. תוס' מביאים שבירושלמי הגירסא: "שולחני הייתי בעירי, ועל שולחני הוא תדיר". וביאר העיב"ץ, דהוה קשיא להו שיהא סמוך

27. כך פירש רש"י. ומשמע מדבריו שצריך שיהו אביו ואמו מישראל. אבל התוס' כתבו, דדי שאביו יהיה מישראל. עיי"ש.

אי הכי, אפילו בדיעבד נמי לא תועיל חליצה במנעל, שהרי לא קיים את המצוה כראוי!

אלא, על כרחך צריך לומר, שעיקר מצות חליצה היא לגלות את רגלו, ולכן, אף שאינה חולצת מעל רגלו מהני. ואפילו שני מנעלים זה על גב זה, אם חולצת את שניהם כאחת, שפיר דמי, למרות שלא חלצה בידה את המנעל שמעל רגלו ממש.

אלא, היינו טעמא דאין חולצין במנעל, גזירה משום שמא תחלוץ במנעל מרופט, דהיינו, מבוקע וקרוע מלמעלה⁽³⁰⁾. שכיון שמנעל רך הוא, יכול הוא לישיב על רגלו למרות שהוא קרוע, ועלולה היא לחלוץ בו. ובאמת הוא פסול לחליצה, משום שאינו מגין על הרגל⁽³¹⁾.

אבל בסנדל, אין מקום לגזור שמא תחלוץ בסנדל המרופט. שכיון שהוא קשה, אם יקרע, לא יוכל לישיב על רגלו, ואין מקום לגזירה.

אי נמי, גזירה משום שמא תחלוץ בחצי

אמרתיו לו: אם כן, מה ראה רבי מאיר לומר: חלצה במנעל חליצתה כשירה?⁽²⁹⁾

רבי יעקב אומר משמו של רבי מאיר: חולצין במנעל לכתחלה.

רואים שנחלקו תנאים בדעת רבי מאיר, אם חולצין במנעל לכתחילה או לא.

ומאן דאמר לכתחלה לא חולצין במנעל, מאי טעמא דידיה?

אילימא משום דהויא הפנתא, דהיינו גב המנעל, מעל הרגל, וארקתא, דהיינו שרוך הנעל, שכופלין אותו על אזניו של המנעל מעל המעל הרגל, דהיינו, מעל גב המנעל, הפנתא, הנמצאת על הרגל. נמצא שכשהיא חולצת על ידי פתיחת השרוך, אינה חולצת מעל רגלו, אלא מעל הפנתא. [ראה ציור בסוף הספר].

והתורה אמרה "וחלצה נעלו מעל רגלו" דווקא, ולא מעל המעל רגלו.

זאת השיבו מר' מאיר שאמר שאין חולצין במנעל לכתחילה. וכן כתבו הראשונים: והאידנא אין סנדל מצוי בינינו, לכך נהגו לחלוץ במנעל לכתחלה, והכי איתא בירושלמי.

30. ובערוך בערך מרפט [וכן במאירי] כתב: "פ"י רפוי שמשתרבב ונופל ממנו". ולפירושו הטעם שאין חולצין בו, לפי שאין זה "מעל רגלו" לגמרי.

31. הקשו התוס', הא תני במס' שבת: "לא תצא אשה במנעל המרופט ולא תחלוץ בו, ואם חלצה חליצתה כשרה!" ותירצו, דהתם אינו מרופט כל כך שלא יהא ראוי לנעול בו.

תדיר על שולחן אחרים, דאיתא במס' ביצה [ל"ב ע"ב] שמי שסמוך על שלחן אחרים, העולם חשוך בערו.

29. כך היא הגירסא בבבלי. אבל בירושלמי גרסינן: אמר לי [אותו זקן], וכי יש סנדל במקומנו? אמרתי לו, מה ראה ר' מאיר לומר שאין חולצין במנעל?!

והביאו בעלי התוס' ובעל העיטור ראייה מהתם, דבמקום שאין סנדל מצוי, אף לכתחילה חולצין במנעל, כפי שאמר לו אותו זקן. אבל הרמב"ן כתב שמשם ראייה להיפך, שאעפ"י שאמר לו אותו זקן שאין סנדל מצוי שם, בכל

והאי סנדל דידן [שלנו, שאנו רגילין לנעול], אף על גב דאית ביה חומרתא, שיש בו קשר על שפתיו, שמעמידו שלא יצא מהרגל⁽³⁶⁾, בכל זאת קטרינן ביה עוד מיתנא⁽³⁷⁾, קושרין בו חבל אחר⁽³⁸⁾, כי היכי דתפתח היא את הקשר של החבל, ואחר כך תחלוץ, וכך תהוי חליצתה מעלייתא⁽³⁹⁾

[סימן: התרת יבמה סנדל]

אמר רב יהודה אמר רב: התרת יבמה לשוק בשמיטת רוב העקב היא. שכיון ששמטה את רוב העקב מעל רגלו, הותרה כבר לשוק, אף על פי שלא חלצה את הנעל מעל רגלו לגמרי.

מנעל. דהיינו, שהמנעל חופה רק את חצי הרגל⁽³²⁾. שאף בזה, דווקא במנעל יש מקום לגזירה, משום שמתוך שהוא רך, יכול לנעול חצי מנעל, ובאמת פסול הוא לחליצה. אבל בסנדל אין מקום לגזירה זו, משום שאינו יכול לנעול חצי סנדל, כיון שהוא קשה, ואינו עומד ברגל.

אמר רב: אי לאו דהמיתיה להביבי [אם לא שראיתי את רבי חייא] דחליץ בסנדל דאית לה שינצין [שיש לו שרוכים⁽³³⁾], שנוח לחלצו, ואינו מהודק כל כך על הרגל, אנא לא הואי חליצנא אלא בסנדלא דטייעא [אני לא הייתי חולץ אלא בסנדל של ישמעאלים], שרצועותיו גדולות ורחבות ונכפלות על הרגל⁽³⁴⁾, דמיהדק טפוי⁽³⁵⁾ [שמהודק הוא יותר על הרגל, וקשה יותר לחלצו].

35. כתב בנמו"י, שרצועותיו גדולות ורחבות לכפלן על הרגל.

36. כך פירש רש"י. ובמאירי כתב, שהוא כעין טבעת, ומושכין דרכה את הרצועה.

37. ואיתא בתוס' ישנים, שכן אנו נוהגים היום, לעשות בסנדל של חליצה רצועות, ולקשרן סביב השוק.

ועיי' בתוס', מה שהביאו בשם הירושלמי.

38. ודווקא של עור או של שער, ולא של דבר אחר. נמו"י.

39. כתב הריטב"א: כיון דקי"ל שאין חולצין במנעל לכתחלה, ואפילו במקום שאין סנדל מצוי, וכדכתבינן לעיל, ראוי לעשות סנדל לחליצה מעור שלוק קשה, ולעשותו חתיכה אחת, ועל שפתו קרסים שיכנסו בשפה האחרת

32. כך כתב לבאר בפסקי רי"ד. והמאירי כתב, דהיינו שהמנעל עשוי חתיכות חתיכות של עור, וניטלה אחת מהן. עוד יש מפרשים שאין המנעל מגיע עד חצי הרגל למעלה.

33. כך ביאר רש"י. ולכא' היינו מה שכתב בנמו"י, שהם שתי רצועות דקות שעושין בשפת המנעל או הסנדל לקשרו על השוק, ונוח לחלצו. ובערוך ובעוד ראשונים פירשו, דהם לולאות שמכניסים בהם רצועה ומותחין אותה בלא קשירה, ולכן סנדל זה נוח לחלצו, ואינה חליצה מעולה כל כך.

והריטב"א והנמו"י בשם י"א כתבו, שהם הקרסים שאנו עושין במנעלים.

34. כך כתבו הריטב"א והנמו"י. ובמאירי הוסיף שיש לו בשפתותיו מצידי הסוליה אזניים, ובתוכן נכנסות רצועות ארוכות, וקושרין אותן פעמים על השוק ופעמים על גב הרגל, וקשרים אלו מעמידין את הסנדל ברגל בהידוק.

שרפתהו את הסנדל כשהוא כרוך על רגלו, ועל ידי כך הוסר מרגלו, מהו?

האם גלויי ברעא [לגלות את הרגל] בעינין והאיכא, שהרי סוף סוף נתגלתה רגלו, או דלמא, חליצה בעינין דווקא, שתחלוץ את המנעל מעל רגלו וליכא?

ומסקינן: תיקו.

בעא מיניה רבי נחמיה מרבה: היה היבם נעול שני מנעלים זה על גב זה, וחלצה לו, מהו? האם הוי חליצה כשרה או לא.

היכי דמי?

אילימא דשלפתיה לעילאי [שחלצה את המנעל העליון], ועדיין קאי תתאי במקומו, הרי "ושלפה נעלו מעל רגלו" אמר רחמנא ולא מעל דמעל(40), והרי כאן שלפה את הנעל מעל המנעל שעל הרגל, ולא מעל הרגל עצמה! ואם כן, ודאי שאין החליצה כשרה!

אלא, לא צריכא, דקרעתיה לעילאי [שקרעה את המנעל העליון], ועל ידי כך גילתה את התחתון, ואז שלפתיה לתתאי, שלפה את המנעל התחתון שהיה על הרגל, ועדיין קאי עילאי במקומו.

ואלו הם צדדי הספק:

מאי, האם חליצה מעל רגלו בעינין, והא איכא [והרי נתקיים], שהרי חלצה נעלו מעל רגלו!

מיתיבי: אם הותרו רצועות מנעל וסנדל מעצמן, שלא על ידי היבמה, או ששמט היבם את רוב הרגל מתוך הנעל, ואחר כך חלצה היא את הנעל מעל רגלו חליצתה פסולה.

משמע, טעמא דחליצתה פסולה, משום דשמט הוא את רוב הרגל. הא אם שמטה היא את רוב רגלו מהסנדל חליצתה כשרה.

ומשמע שדווקא אם חלצה את הנעל מעל רוב הרגל, אזי איין, אכן, חליצתה כשרה. אבל אם חלצה רק מעל רוב העקב לא:

ומתריצין: לא. היינו הך. באמת רוב הרגל היינו רוב העקב.

ואמאי קרו ליה לרוב העקב רוב הרגל? משום דכולא היילא דכרעא עליה דחיס, שכל כח הרגל נסמך עליו, על העקב.

ואמרינן, מה ששנינו לעיל, שאם הותרו הרצועות שלא על ידי היבמה חליצתה פסולה, מסייע ליה לרב ינאי.

דאמר רב ינאי: בין שהתיר הוא, היבם, את הקשר, ואחר כך שמטה היא, היבמה, את הסנדל מעל רגלו, ובין שהתירה היא את הקשר, ואחר כך שמט הוא את הסנדל חליצתה פסולה, עד שתתיר היא את הקשר, וגם תשמיט היא מעל רגלו.

בעי רב ינאי: קרעתהו היבמה, את הסנדל, ועל ידי כך הוסר מעל רגל היבם, מהו?

כל אחת להכפל ב' פעמים. עיי"ש עוד.

40. איתא בתוס' חד מקמאי, שמכאן יש לנו

בחורים עשויים שם, ועוד שתי רצועות ארוכות, אחת מכאן ואחת מכאן תחת הקרסים או עליהן, כדי לקשור הסנדל יפה ולחברו לשוק, שתוכל

או דלמא, גלויי כרעא [לגלות את הרגל]
בעינן וליכא, שהרי סוף סוף נשארה רגלו
מכוסה במנעל העליון?

ותמהינן: ומי איכא כי האי גוונא⁽⁴¹⁾, האם
שכיחה⁽⁴²⁾ מציאות כזו, שילך אדם עם שני
זוגות מנעלים על רגליו?

ואמרינן: אין, אכן. דחזויה [שראוהו] רבנן
לרב יהודה, דנפק בחמשא זוזי מוקי
[בחמשה זוגות מנעלים]⁽⁴³⁾ לשוקא.

אמר רב יהודה אמר רב: יבמה שהגדילה
[שגדלה] בין האחין של בעלה שמת, שמוטל
עליהם ליבמה או לחלוץ לה מותרת לינשא,
דהיינו להתייבם, לאחד מן האחין, ואין
חוששין שמא חלצה פעם סנדל לאחד מהן,
ונתקיימה בכך חליצה, ועל ידי כך נפסלה
ליבום.

ותמהינן: משמע דטעמא דמותרת לאחים,
משום דלא חזינן [שלא ראינו] שחלצה לאחד
מהם. ואין חוששין שמא חלצה פעם, ואנחנו
לא יודעים על כך.

הא אם חזינן שחלצה, חיישינן, ואסורה

עליהם, אף על פי שלא נתכוונו היבמה
והיבם למצות חליצה!

והא תניא: בין שנתכוון הוא לחליצה ולא
נתכוונה היא, בין שנתכוונה היא לחליצה
ולא נתכוון הוא חליצתה פסולה, עד
שיתכוונו שניהם כאחד למצות חליצה?!

ומבארינן: הכי קאמר רב: אף על גב דחזינן
שחלצה לאחד מהם, אין חוששין שמא כווננו
למצות חליצה, ולכן מותרים ביבום.

ואיכא דאמרי כך: טעמא דלא חזינן
שחלצה. הא חזינן חוששין, ואסורה
להתייבם.

ודקא תנא בברייתא דבעי כוונה, שמשמע
שצריך שאנו נדע שהם מתכוונים
לחליצה⁽⁴⁴⁾, הני מילי לאישתרווי לעלמא,
כדי שתהא מותרת לינשא לאחרים, צריך
שנדע שנתכוונו לחליצה.

אבל לאחין מיפסלא אף אם איננו יודעים
שנתכוונו, משום דחיישינן שנתכוונו.

אמר רב יהודה אמר רב: סנדל התפור בתוכו
בגד פשתן⁽⁴⁵⁾ אין חולצין בו⁽⁴⁶⁾. שנאמר:

44. בגליון הש"ס ציין לתשובת מהר"י בן לב
[ח"ב סי' י"א]. עיי"ש שהאריך בזה.

45. כך פירש רש"י. והקשו עליו, הא לא גרע
בכה"ג מסנדל של עץ דקתני במתניתין דכשר,
ואוקמה אבוה דשמואל במחופה עור ודברי הכל,
וכן בקב הקיטע מוקמינן במחופה עור.
עוד פירש רש"י, דהיינו שתפור בחוט פשתן,
כעין שלנו. וכתב בנמו"י שכן עיקר. וכן פירש
רבינו חננאל.

ושיטת תוספות ישנים במס' יומא [ע"ח ע"ב],
דהיינו שאין בסנדל עור אלא תחת הרגל, וחוטם

ללמוד, שאין לחלוץ הנעל ע"ג בתי שוקיים שעל
הרגל, שהרי "מעל דמעל" הוא. עיי"ש.

41. המהרש"ם מביא, דאיתא בפענח רזא
[שמות, גבי של נעלך], שמשה רבינו ע"ה היה
לבוש שני מנעלים.

42. כך פירשו התוס' את דברי הגמ'. שהשאלה
היא האם כך היא דרך בני אדם, דאלא"ה, לא
תהא חליצתה כשרה.

43. הביא היעב"ץ, דהיינו משום שמוצנן היה,
כדאיתא במס' שבת [ל"ז ע"ב].